

ÚJ TAVLATOK ELŐTT

Gion Nándor: *A kárókatónák még nem jöttek vissza*, Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1977

Úgy tűnik, hogy Gion gyermek- és ifjúkora kiapadhatatlan élményanyagot nyújt, hiszen legújabb regényének, a fiataloknak írt *A kárókatónák még nem jöttek vissza* című kisregényének is ez az élményvilág az alapja. Ezzel párhuzamosan Gion kötődése a szűkebb hazai tájhoz mind szorosabbá válik: ezt támasztja alá két történelmi regénye is. Téves lenne azonban e tények ismeretében azt állapítani meg, hogy Gion a múlt eseményeinek ábrázolásához húzódott vissza, hiszen említett műveinek eszmei üzenete nagyon is aktuális, és legnagyobb értékük is ebben rejlik.

A kárókatónák... már az első olvasás közben lebilincselően hat, hiszen bőven van benne kaland, ami — egy most végzett, és remélhetőleg hamarosan közlésre kerülő felmérés eredményei alapján — az ifjúsági regény műfajában az ifjú olvasó számára a legvonzóbb. Gion könyvének magas fokú cselekményessége biztosítja az ifjú olvasó érdeklődését és figyelmét. A cselekménysor nagyjából kiegyensúlyozott folyamatossága mellett kell kiemelni Gion másik, ebben a regényében jól megfigyelhető erényét: a megfelelő légkör kialakításának képességét. Attól függetlenül, hogy lazán kötődve az egyik hős személyéhez, az író adja elő a történetet, a regény cselekménye feltétlenül autentikus, nyelvezete közel áll az olvasóhoz, úgy-hogy a recepció zavarmentes. Egyszóval: ez alkalommal Gionnak magas művészi szinten sikerült megjelenítenie egy zárt és harmonikus egységként ható regényvilágot — ez egyaránt vonatkozik hőseinek gondolkodásmódjára és viselkedésére, illetve a megjelenített tárgyi valóságra —, és így *A kárókatónák*... az író legsikerültebb művei közé sorolható.

A fentieket természetesen nem szabad úgy értelmezni, mintha *A kárókatónák*... minden szempontból hibátlan alkotás volna, hanem úgy, mint az írói pálya fontos állomásának kijelöléseit. Gion kísérletezései folyamán merészen vállalta a harcot a megelevenítés nehézségeivel, ezúttal pedig sikerült elérnie a harmónia egy magasabb fokát. Ez a tény nem zárja ki a disszonáns hangok jelenlétét, a zajok azonban elvesznek a tiszta harmóniában. Ezért vizsgálódásunk tárgya nemcsak a zavaró hangok felkutatása, hanem az összhang gazdag szépségének kimutatása is.

A regényeiben alkalmazott ábrázolóeszközök alapján Giont feltétlenül realista írónak nevezhetjük, bár, természetesen, az ilyen egyértelmű meghatározás, a különböző relativizáló és nagyjából helyénvaló megjegyzések miatt, igen sok veszélyt hord magában. Tagadhatatlan azonban, hogy írónk nem tartozik a féktelen és mindig feltétlenül újat és meghökkentőt nyújtani akarók közé. Műveinek művészi értéke valahogy összhangban van eszmei mondanivalójukkal. Más alkalommal már ismertettük ábrázolásmódjának erényeit: a kiválasztást, a tömörítést, a szimbólumok hasz-

nálatát. Mindezt ebben a regényben is felfedezhetjük. Új formával most sem kísérletezik, inkább csak az általa eddig alkalmazott ábrázolásmódokat és -szközöket igyekszik tökéletesíteni. Az eszmei üzenetben bevált változás azonban új és mindenképpen kiemelkedő jelentőségű Gion munkásságában.

Hogy a fenti változás lényegére utalhassunk, vissza kell kanyarodni Gion legutóbbi műveihez, a már említett két történelmi regényhez, valamint az *Olyan, mintha nyár volna* című novellaciklushoz. Az utóbbi három novellájában már felbukkan Burai J. alakja, aki *A kárókatona*... eszmei mondanivalójának hordozója. A nyitónovellában, melynek *A galamb* a címe, az elbeszélő főhős egykori barátja Burai J.-nek, aki személyesen nem jelenik meg a novellában, de megtudjuk róla, hogy bátor volt és a Palomát dúdolvya szabadította ki a foglyul ejtett pézsmapatkányokat. (Gion szimbolizmusának is példája ez: a galamb-dallam mint a szabadság jelképe itt közvetlenül kötődik a patkányok kiszabadításához.) A ciklus második novellájában (*Patkányok a napon*) Burai J. már jelen van, elkeseredik a patkányok irtása láttán, és viselkedésében valósággal azonosul azokkal: kisebztet szájjal tépi a nádat, akárcsak a csapdába került állatok. A részeges postásról szóló novellában Burai J. egy magányos ember megmentését tűzi ki célul. Tehát már ezekben a novellákban is felismerhető Burai J. bátorsága, a szenvedőkkel való együttérzése, cselekvési készsége.

Közös vonásokat fedezhetünk fel azonban a *Virágos katona* Rojtos Gallai Istvánja és *A kárókatona*... Burai J.-je között is. Az előbbi társadalmonkívilisége részben álmodozó alkatából fakad, vagy talán ez teszi társadalmonkívilivé. Többek között a Kálvárián főleg azért szeret tartózkodni, mert ott biztonságban érzi magát, „megvédve mindentől és mindenkitől”. *A kárókatona*...-ban Burai J. szintén hajlamos az álmodozásra, művészkat. Erre utal rajzolgató kedve és tehetsége. Az állatok iránt érzett szeretete a novellák Burai J.-jével közös vonása. Szinte ugyanaz az érzés vezérli az ingoványban levő sziget felfedezésére, mint Gallait a Kálvárián való tartózkodásra: „Jó az, ha az embernek van egy biztonságos helye. Félrehúzódhat, végiggondolja, hogy mi mindent csinált, és hogy miket kellene csinálnia. Ilyen helyen mindenféle szép dolog észbe jut az embernek.” Keresi a biztonságot nyújtó elszigeteltséget, ott „... senki sem férdözhet a közelébe, senki sem háborgathatja”. A kiindulópont tehát szinte azonos: mindkét szereplő a passzív és álmodozó társadalmonkíviliség helyzetét választja. Előbbi írásomban azt igyekeztem kimutatni, hogy Gallai jelleme az események során nem esik át lényeges változásra. Igaz, eljut az általános rokonszenvezés és mindentmegértés magas fokára, de a konkrét cselekvésre szinte sohasem határozza el magát; társadalmonkívilisége, úgy tűnik, tartós állapot. Burai J.-nek azonban sikerült ezen az állapoton túltennie magát, és ezt tekinthetjük Gion írói üzenete legnagyobb változásának.

Burai J. élete mozgalmas, igaz azonban, hogy cselekvései nem a tudatos

akarás eredményei, amit éveinek száma tesz némileg érthetővé. Ősztönszerűségéből és passzivitásából Gergjián vadőr alakja és nézetei ragadják ki. Burai J. elindul a tudatos cselekvés útján, melynek első állomása a toronyépítés. A torony mind Burai J., mind a szerző számára szimbólum: elrugaszkodás a hétköznapi szürkeségtől, szárnyalás, a „messzeblátás” örök vágyának kifejezése. De ez a cselekménysor Burai J. esetében még csak látszatváltozás, hiszen a torony az ő számára a második ingóványbeli szigetet jelentené, az elszigeteltség újabb változatát. Gion valószínűleg tisztában volt azzal, hogy ugyanazon motívum többszöri ismétlése veszélyt rejt magában, és ezért hőst merészen felszabadítja az álmodozás szabta kötelékektől, és a tudatos cselekvés mellett foglal állást. Buraiék nagy vállalkozása, a kárókatona kiszabadítása, akárcsak a rajzok eltörlhetetlenségének biztosítása, olyan tettek, amelyek újszerűek Gion legújabb műveiben. Burai J. az első hős Gion említett műveiben, aki humanizmusát tetteken keresztül igazolja. A hangsúly a tetten, a tudatos és merész cselekvésen van, a tragikus befejezés elhalványul a tett vakító fénye mellett. Csak akkor láthatjuk az újszerűség nagyságát, ha Burai J. cselekedetét összehasonlítjuk Gergjián magatartásával. Gergjián a passzív, Burai J. pedig az aktív jóság megtestesítője. A vadőr némileg a Rózsaméz Gallaijának alteregója. Kényszeredetten kapcsolódik be az akcióba („Valamit nekem is vállalnom kell.”), mindaddig inkább csak passzívan reagált a mikrovilágába behatoló külvilági jelzésekre. Gion regényének összefoglaló írói üzenete talán az, hogy a humánus eszmék védelme dehumanizált környezetben harcos eszközökkel nemcsak jog, hanem kötelesség is.

Akárcsak előbbi műveiben, Gion itt is nagy előszeretettel alkalmazza a szimbólumokat, mivel ezen a módon regényét tömörebbé és művészileg értékesebbé teheti. Szóltam már arról, hogy korábbi alkotásaiban, elsősorban az *Olyan, mintha nyár volna* novelláiban, ezek a szimbólumok gyakran célt tévesztének, némileg erőltettek, vagy oly sokértelműek, hogy elveszítik funkciójukat. A legújabb regényben a szimbólumok alkalmazása sikeresebb, mert egyértelműbbek, ami talán abból következik, hogy itt ifjúsági regényről van szó, és ezt a tényt a szerző mindvégig szem előtt tartotta. A szimbólumok két nagy csoportba oszthatók: egyik részük a jót, a másikat pedig a rosszat jelképezi. A kárókatona a szépet, a torony és a sziget a biztonságos menedéket, a vágóhídi esti üvöltés a fékezhetetlen életkedvet és boldogságot stb. jelképezik.

A fentiekben tárgyalt erények mellett a regénynek vannak fogyatékoságai is. A két legszembetűnőbb: a sematikus jellemrajz és az információ hiányossága. Gion alakjai eszmék hordozói: vagy végtelenül jók, vagy végtelenül rosszak. Gergjián misztikus alakja megragadó, de korántsem teljes. Nem kapunk választ a kérdésre, ki ő tulajdonképpen, honnan tud zongorázni, miért olyan olvasott, stb. Egyoldalú az ellenszenves alakok ábrázolása is, egyértelműen csak a gonosz akarják, mint Ságiék vagy a Kocsmáros. Még talán a gyermekhősök portréja a legrealisztiku-

sabb. A fekete-fehér ábrázolás óhatatlanul a mese irányába mozdítja el a regényt, de ez a határvonalon való egyensúlyozás, meg kell hagyni, gyakran különös és ellenállhatatlan bájt kölcsönöz az alkotásnak. A meseszerepbe nyúlik át az írói mondanivaló szimbólumokkal terhes és az általánosba torkolló meghatározatlansága is. Nyilvánvaló: a jó és a humánus akarása, mint már mondtam, Gion írói üzenete. Egy ifjúsági regényben ez az akarás és a belőle születő tett a regénybeli cselekménysorban juthat kifejezésre, de felvetődik a kérdés, és a válasszal Gion ez ideig még adós maradt, hogyan nyilvánulhat meg a fenti akció a felnőttek világában, konkrét társadalmi viszonyok között. Mert a *Rózsaméz*beli magánháborút mint megoldást Gion nyilvánvalóan nem fogadja el. Mindenesetre Gion kedvenc hőstípusa, az álmodozó és gondolkodó ember, akár a félkamasz Burai J., eljutott a merész cselekvésig, és ez a tény arra enged következtetni, hogy Gion egy újabb művében, amit felnőtteknek ír, szintén megtörténik majd ez a kitárulkozás.

Összegezve gondolataimat, úgy vélem, hogy *A kárókatona*... értékes ifjúsági regény, ugyanakkor pedig rendkívül fontos állomás is Gion írói fejlődésében. A fiataloknak egy izgalmas és különös világról ad művészi képet, a felnőttekben pedig nosztalgikus érzéseket ébreszt egy számukra immár leűnt világ után.

VARGA István

DARABOKAT IDÉZVE, DRÁMÁK NYOMÁBAN

Kötő József: *Fejezetek a romániai magyar dráma történetéből*, Dacia Könyvkiadó, Kolozsvár-Napoca, 1976

Mindannyiunk számára — akik valamely formában foglalkozunk drámairodalommal, drámatörténettel — követendő és bátor vállalkozással mutatott példát Kötő József, amikor megírta a „felszabadulás utáni romániai magyar dráma” áttekintését. A számbavétel, az összegezés szükséges velejárója minden irodalomnak és az egyes irodalmakon belül minden műfajnak. Nem valószínű, hogy a fejlődés majd abba az irányba fog haladni, amit az összegezés feltételez, amit az ábra mutat, de az efféle áttekintés mégis olyan alapot nyújt, amelyben határozottan kirajzolódik a műforma alakulási ereze, amiből megismerhetjük a főbb vonulatokat, tudatosodnak az időt álló, igazi értékek, és megmutatkoznak a kedvelt, felkapott meg a mellőzött dramaturgiai eljárások és műfajváltozatok.

Különösképpen érdekes lehet egy ilyen áttekintés, harminc év drámatörténete a romániai magyar dráma esetében, mivel néhány éve, a magyar irodalom egészét tekintve, épp itt születtek a legjelentősebb drámák